

INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH
LITTERATURER

HUR ÖVERSÄTTER MAN EN KONSTPAUS?

En komparativ och kvalitativ analys av
kommateringen i Christian Ekvalls översättning av
Ernest Hemingways roman *The Old Man and the
Sea*.

Emma Ericson

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Översättarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT/2019
Handledare:	Anna-Lena Fredriksson
Examinator:	Tetz Rooke

Sammandrag

I denna uppsats undersöks hur kommateringen i Hemingways *The Old Man and the Sea* har överförs till Christian Ekvalls svenska översättning *Den Gamle och Havet*. Genom att jämföra källtext med målttext har avvikande kommatering kategoriserats, diskuterats och analyserats i ett försök att identifiera mönster och tendenser i när och på vilket sätt översättaren verkar frångå källtextens kommatering i målttexten. Mot bakgrund av gällande översättningsnormer och svenska kommateringsprinciper har kommateringsavvikelsena sedan analyserats i ett försök att avgöra vilken retorisk effekt de har på målttexten med utgångspunkt i idén att skiljetecken har en inneboende förmåga att öka eller sänka avstånd mellan enheter i texten. Undersökningen identifierar 209 utdrag där kommateringen i målttexten avviker från den i källtexten. Undersökningen visar att kommateringsavvikelser främst förekommer mellan ord, fraser och satser inuti grafiska meningar och att den vanligaste avvikelsen är utelämnning av kommatecken. Den näst vanligaste kommateringsavvikelsen är tillägg av kommatecken och det förekommer också fall där ett kommatecken har bytts ut mot ett annat skiljetecken, där kommateringen faller bort eller ändras på grund av omformulering i målttexten och där flera olika kommateringsavvikelser samverkar i ett och samma utdrag. Gällande kommateringsavvikelsernas retoriska effekt visar undersökningen att valet av skiljetecken påverkar vad som framstår som viktigast i en mening samt hur meningens olika enheter förhåller sig till varandra och till meningen som helhet.

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Översättarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT/2019
Handledare:	Anna-Lena Fredriksson
Examinator:	Tetz Rooke
Nyckelord:	Översättning, kommatering, skiljetecken, Hemingway, litteratur

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Teoretiska utgångspunkter	3
2.1. Översättningsnormer och polysystemteori.....	3
2.2. Svenska kommateringsprinciper	5
2.3. Kommatecknets retoriska funktion.....	6
3. Tidigare forskning	8
4. Material och metod.....	11
4.1. Material	11
4.2. Urval och Metod.....	12
4.2.1. Kategorier för avvikande kommatering.....	13
4.2.2. Avgränsning och problematisering av metod.....	15
5. Resultat och analys.....	17
5.1. Översiktligt resultat	17
5.2. Sänkning av separationsgrad genom utelämnning av kommatecken	18
5.3. Höjning av separationsgrad genom tillägg av kommatecken	23
5.4. Omformulering i MT.....	27
5.5. Kombination av två eller fler kommateringsavvikelser	28
5.6. Höjning av separationsgrad genom byte av skiljetecken.....	29
5.7. Sänkning av separationsgrad genom byte av skiljetecken.....	31
6. Avslutning	34
Referenslista.....	38

1. Inledning

År 1954 tilldelades Ernest Hemingway Nobelpriset i litteratur "for his mastery of the art of narrative, most recently demonstrated in *The Old Man and the Sea*, and for the influence that he has exerted on contemporary style" (Award Ceremony Speech, 2019). Hemingway kunde inte närvara vid prisceremonin då han led av sviterna från en flygolycka och priset togs istället emot av den amerikanske ambassadören John C. Cabot. Under Nobelprisceremonin belystes bland annat Hemingways förmåga att spegla det talade språket och allt som händer mellan vad som faktiskt sägs med hjälp av de pauser som han lyckas skapa i sitt skrivande:

With masterly skill he reproduces all the nuances of the spoken word, as well as those pauses in which thought stands still and the nervous mechanism is thrown out of gear. It may sometimes sound like small talk, but it is not trivial when one gets to know his method. He prefers to leave the work of psychological reflection to his readers, and this freedom is of great benefit to him in spontaneous observation. (Award Ceremony Speech, 2019)

Hur tempo och stil i en text upplevs styrs i hög grad av kommatecken och andra skiljetecken. Även om intresset för Hemingways stil är stort verkar det finnas förvånansvärt lite forskning som fokuserar specifikt på Hemingways användning av skiljetecken. I boken *Hemingway's Craft* diskuterar dock Grebstein (1973: 141-142) Hemingways kommatering i följande utdrag från romanen *In Our Time*:

The second matador slipped and the bull caught him through the belly and he hung on to the horn with one hand and held the other tight against the place, and the bull rammed him wham against the wall and the horn came out, and he lay in the sand, and then got up like crazy drunk and tried to slug the men carrying him away and yelled for his sword but fainted. (Hemingway 1924, refererad i Grebstein 1973:141)

Grebstein (1973) förklarar att kommateringen i utdraget har två syften:

To aid in the shift of focus to the bull and isolate the single most dramatic moment of the action, and to indicate the same syntactical pause or interval as the action itself contains. That is, the clause "and he lay in the sand" is surrounded by commas because there is truly a pause in what happens. The "pause" thus constitutes a kind of interpretation—a wholly unobtrusive kind. (Grebstein, 1973:142)

Hemingway använder sig alltså av kommatecken på ett mycket medvetet sätt för att rikta läsarens fokus mot en specifik händelse och för att skapa en illusion av att texten följer samma tempo som den eller de händelser som utspelar sig i romanen.

Trots att det knappast finns en litterär text utan kommatecken och trots att kommatecknet och andra skiljetecken är så viktiga för hur en text upplevs verkar det som om interpunktion har ägnats relativt lite uppmärksamhet inom svensk språkvetenskap och inte minst inom översättningsvetenskapen. Att kommatecknet har en viktig retorisk effekt i Hemingways texter är både nobelprisjuryn och Hemingwayvetare som Grebstein överens om, men vad händer med kommateringen när *The Old Man and the Sea* översätts till svenska? *The Old Man and the Sea* är en prestigefull roman skriven av en högt aktad författare på ett språk som är centralt i det västerländska litteratursystemet. Vid översättningen av en roman med hög prestige är det enligt rådande översättningsnormer vanligt att översättaren strävar efter en så källtextnära översättningsstrategi som möjligt (Lindqvist, 2005:30). Även om en översättare väljer en källtextnära översättningsstrategi bör hen ändå se till att måltexten är grammatiskt korrekt. Vid översättning till svenska finns det vissa regler en översättare måste ta hänsyn till när det kommer till interpunktion men förhållningssättet till kommatering är relativt avslappnad. Enligt Språkrådet (2018:443) är kommatering många gånger en bedömningsfråga och enligt TNC (2001) är det till exempel fullt möjligt att ”göra avvikelser från de kommateringsregler som [finns] om man anser att det främjar läsbarheten eller uttydningen av text” (23). Avsaknaden av absoluta regler i det svenska språksystemet gällande användandet av kommatecken gör att det rent teoretiskt skulle vara möjligt att överföra Hemingways kommatering direkt till den svenska måltexten för att, i enlighet med gällande översättningsnormer, vara så källtexttrogen som möjligt. I praktiken förekommer däremot en hel del kommateringsavvikelser i översättningen.

Mot denna bakgrund presenteras en kvalitativ och komparativ översättningsstudie där syftet är att identifiera mönster och tendenser i kommateringsöverföringen i den svenska översättningen av *The Old Man and the Sea*. Med utgångspunkt i idén att skiljetecken har en inneboende retorisk effekt identifieras, kategoriseras och analyseras kommateringsavvikelsena i Christian Ekvalls översättning i ett försök att svara på följande forskningsfrågor:

1. När tenderar översättaren att frångå kommateringen i källtexten?
2. På vilket sätt avviker kommateringen i måltexten från den i källtexten?
3. Vilken effekt har dessa avvikelser på måltexten?

2. Teoretiska utgångspunkter

För att placera undersökningen i det översättningsvetenskapliga fältet presenteras i detta avsnitt dess teoretiska ramverk med utgångspunkt i rådande översättningsnormer. För att kunna diskutera om kommateeringsavvikelserna i den svenska måltexten kan förklaras utifrån regler i det svenska normsystemet presenteras även de svenska kommateeringsprinciperna. Slutligen presenteras även John Dawkins ”hierarchy of functional punctuation marks” (1995) då undersökningens analysmodell baserar sig på idén om att kommatecknet och andra skiljetecken har inneboende retoriska funktioner som styr hur en text upplevs av läsaren.

2.1. Översättningsnormer och polysystemteori

Polysystemteorin utvecklades på 1970-talet av Itamar Even-Zohar och fokuserar på sambandet mellan en kulturell produkts position i ett polysystem och de normer som råder vid skapandet av denna produkt (Chang, 2011). Teorin är bland annat tänkt att fungera som ett ”framework for seeking less simplistic explanations to the complicated questions of how literature or translation is correlated with other sociocultural factors such as economics, politics and ideology” (Chang, 2011). Enligt polysystemteori utgör en kultur ett dynamiskt system där relationerna mellan kulturens beståndsdelar, så som språk, litteratur och teknologi, beror på vilken position varje beståndsdel har i kulturen som helhet (Chang, 2011). Varje kultur utgör ett system som består av sub-system och som både verkar autonomt och heteronomt i ett större, globalt polysystem. Alla system är inte jämställda utan intar centrala eller perifera positioner i det globala polysystemet. Det angloamerikanska litterära systemet har till exempel en central position i det globala polysystemet medan det svenska litterära systemet har en perifer position.

Ett nyckelkoncept inom polysystemteori är *repertoar*. Ett litterärt systems repertoar består av de grammatiska och lexikala regler eller normsystem som systemet bygger på. Man skiljer på innovativa (primära) och konservativa (sekundära) repertoarer: “A repertoire is said to be “secondary” when products are made highly predictable by strict adherence to rules, and it is said to be “primary” when new elements are introduced to augment and restructure the repertoire, turning out increasingly less predictable products” (Chang, 2011). Med andra ord

kan man säga att ett litterärt system med sekundär repertoar generellt strävar efter att följa det egna normsystemet och månar om att konservera den egna repertoaren medan ett litterärt system med primär repertoar strävar efter att utveckla litteraturens repertoar med influenser från andra litterära system.

När det kommer till den översatta litteraturens position inom ett litterärt system hävdar Even-Zohar (2012:163) att översatt litteratur är en aktiv del av det litterära polysystemet och att även översatt litteratur kan ha en central eller perifer position i ett litterärt system och vara kopplat till innovativ (primär) eller konservativ (sekundär) repertoar. Enligt Lindqvist (2005:27-28) har översatt högprestigelitteratur, speciellt översättningar av engelskspråkiga litterära verk med hög prestige, en central position i det svenska litterära systemet då de både ansluter sig till och utmanar de rådande litterära normerna i systemet. Lindqvist (2005:30) påstår också att översättaren antagligen kommer att arbeta enligt en källtexttrogen översättningsstrategi när hen översätter litteratur som har en central position inom ett litterärt system då en av översättarens mest centrala uppgifter är att utveckla det litterära systemet i målkulturen.

Enligt Toury (2012:170) är översättning en aktivitet som sker mellan två olika språk och två olika kulturer. Detta innebär att det alltid finns två olika normsystem att ta hänsyn till. Rent praktiskt menar Toury (2012:171) att man vid översättning kan förhålla sig till texternas olika normsystem på två olika sätt. Det ena alternativet är att närma sig texten med hänsyn till normerna i källspråket/kulturen vilket leder till en källspråksnära översättning där fokus är att efterlikna källtexten så nära som möjligt. Det andra alternativet är att närma sig texten med största möjliga hänsyn till målspråkets normsystem, vilket i sin tur skapar en måltextrnära översättning vars fokus är att göra texten så lättförståelig som möjlig på målspråket och i målkulturen. Vidare menar Toury (2012:171) att man som översättare alltid gör ett initialt val av vilket normsystem man ska följa, även om man kan närma sig en översättning med hänsyn till båda normsystemen. Om man sedan väljer att frångå detta normsystem trots att det inte är obligatoriskt för att uppnå en grammatiskt korrekt text är detta val också styrt av normer.

Sammanfattningsvis kan man säga att de översättningsnormer som råder och vilket normsystem man som översättare väljer att utgå från i många fall kan bero på specifika statusrelaterade egenskaper hos käll- och målspråket, författaren eller texten och på vilken position käll- och måltextrna har i det globala polysystemet. Om en text har en central position i det globala litterära polysystemet verkar även översättningen av detta verk inta en central

position i målkulturen vilket, enligt rådande översättningsnormer, kräver en källtextnära översättningsstrategi där det är mer troligt att normer som gäller inom målkulturen och i målspråket bryts med hänsyn till källtexten.

2.2. Svenska kommateringsprinciper

Kommatecknet är ett skiljetecken som används för att skilja olika ord, satser eller satsdelar åt i en mening. Kommateringsens främsta syfte är att underlätta för läsaren genom att skapa pauser och styra tempot i texten (TNC, 2001: 22-23). Det finns tre typer av kommatering: *tydlighetskommatering*, *satskommatering* och *pauskommatering*. *Tydlighetskommatering* används vid till exempel samordning, runt inskott, vid bisatser och i vissa fall vid fristående ord och fraser för att underlätta för läsaren att tolka texten på det sätt man vill (TNC, 2001:23). *Satskommatering* innebär att kommatecken sätts mellan syntaktiskt avgränsande satser och fraser i en grafisk mening (TNC, 2001:23). *Pauskommatering* används i text för att styra tempo och rytm och sätts helt enkelt ut där man anser att det bör vara en paus i texten vid uppläsning (TNC 2001:23). TNC avråder strikt från satskommatering och rekommenderar generellt att man utgår från tydlighetskommatering, speciellt när man skriver sakprosa (TNC, 2001:23).

Även om det finns rekommendationer och regler för hur kommatecknet bör användas i svenskan är förhållandesättet till kommatering ganska avslappnat och det finns inga absoluta regler för hur kommatecknet ska användas. Enligt Språkrådet (2018) är det som istället avgör när kommatecken sätts ut “hur nära ett led är knutet till resten av meningen och vilken relation leden har till varandra[...]” (442-443) och att “[...]komma sätts mellan meningsled som är förhållandevis självständiga, medan led som hör nära ihop inte skiljs åt med komma” (442). Även TNC (2001) belyser att de regler som finns om kommatering ska ses som en riktlinje och att användandet av kommatecknet i slutändan är en bedömningsfråga:

Kommatering är [...] främst till för att hjälpa läsaren att snabbt och riktigt tyda vad som står i en text. Kommatering kan också vara ett viktigt stilmedel. [...] Ibland är ett komma nödvändigt för att en mening ska kunna tolkas på rätt sätt, men ofta är det en smaksak hur man kommaterar. Man kan därför göra avvikelser från de kommateringsregler som vi ger här om man anser att det främjar läsbarheten eller uttydningen av text. (TNC, 2001:23)

Hur, var och när ett kommatecken ska sättas ut är därför i många fall upp till skribenten, även om kommateringsreglerna som presenteras i de svenska skrivguiderna i vissa fall måste följas för att texten ska bli grammatiskt korrekt.

2.3. Kommatecknets retoriska funktion

Skiljetecknets stilistiska effekt på text nämns endast ytligt när de svenska skrivguiderna pratar om pauskommatering. Analysmodellen som används i den här undersökningen bygger på John Dawkins idé om att skiljetecken har en viktig retorisk effekt på en text och att det finns en hierarki mellan olika skiljetecken. Dawkins artikel ”Teaching Punctuation as a Rhetorical Tool” (1995) handlar om hur man, genom att välja ett skiljetecken över ett annat, kan förändra den retoriska effekten som texten har på läsaren. Dawkins kritiserar även hur grammatikor och skrivguider närmar sig skiljetecken när han påstår att:

[...] manuals of style and college handbooks have it all wrong when it comes to punctuation (good writers don't punctuate that way); there is, I propose, a system underlying what good writers, in fact, do; it is a surprisingly simple system; it is a system that enables writers to achieve important— even subtle—rhetorical effects [...]. (Dawkins, 1995:533)

Dawkins teori utgår från att det finns en “hierarchy of functional punctuation marks” (1995:535) som innebär att skiljetecken har olika förmåga att separera eller skapa samband inom och mellan huvudsatser och att man kan förflytta, förstärka eller försvaga vad läsaren uppfattar som viktigt genom att experimentera med skiljetecken av olika *degree of separation* eller *separationsgrad*, som jag kommer att kalla det i fortsättningen. Dawkins understryker vikten av detta när han förklarar att: “[...]all prose, written or spoken, consists of concatenations of independent clauses, and punctuation is a matter of showing appropriate relationships between them [...]” (1995:535). Med utgångspunkt i denna hierarki menar Dawkins att varje skiljetecken har en viss funktion och att det finns regler och mönster som en skribent kan följa när man använder sig av interpunktion som retoriskt verktyg. Dawkins system utgår från den hierarkiska relationen mellan skiljetecken som illustreras i Tabell 1 och som även utgör grunden för analysmodellen som används i denna undersökning.

Tabell 1. Dawkins tabell över Hierarchy of Functional Punctuation Marks

Hierarchy of Functional Punctuation Marks	
MARK	DEGREE OF SEPERATION
Sentence final (. ? !)	Maximum
Semicolon (;)	Medium
Colon (:)	Medium (anticipatory)
Dash (—)	Medium (emphatic)
Comma (,)	Minimum
Zero (0)	None (that is, connection)

Enligt Dawkins “hierarchy of functional punctuation marks” (1995:535) har kommatecknet alltså minimal separationsgrad medan till exempel punkt (.) eller frågetecken (?) har maximal separationsgrad. Ju högre separationsgrad skiljetecknet man väljer har, desto mer vikt läggs vid det som står efter skiljetecknet. Jämför till exempel effekten som de olika valen av skiljetecken har på exempel 1, 2 och 3.

- (1) Nina gick ut fast det var kallt.
- (2) Nina gick ut, fast det var kallt.
- (3) Nina gick ut. Fast det var kallt.

I exempel 1 ovan har skiljetecknet noll separationsgrad (0) och i exempel 2 har skiljetecknet minimal separationsgrad (.). Bisatsen *fast det var kallt* har alltså mer emfas i exempel 2 än i exempel 1. I Exempel 3 används ett skiljetecken med maximal separationsgrad (.). I en mening som innehåller en självständig huvudsats används normalt skiljetecknen noll (0) eller komma (,) men konstruktionen i exempel 3 är fullt möjlig, och till och med bra, om skribenten vill att läsaren ska lägga mycket fokus på att det var kallt ute. Genom att välja ett skiljetecken med hög separationsgrad skapar man alltså stort avstånd mellan satserna eller satsdelarna och adderar retorisk effekt och emfas, något som Dawkins kalla *raising* (i fortsättningen *höjning*) (1995: 536-539). Genom att välja ett skiljetecken med lägre separationsgrad eller genom att utelämna skiljetecken och därmed helt ta bort separationen, minskar man eller avlägsnar man istället avståndet. Detta kallar Dawkins för *lowering* (i fortsättningen *sänkning*) (1995:536). Man kan alltså markera gränser och skapa närhet och avstånd i en text på en rad olika sätt och valet av skiljetecken är därför väldigt viktigt då det är genom detta val man kan uppnå vad han menar är den grundläggande principen i bra skrivande: “[...]to get sentences to say what one means with the kind of emphasis one intends” (Dawkins, 1995:537).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras några översättningsvetenskapliga artiklar och studier som behandlar just översättning av skiljetecken. Forskningsöversikten ämnar visa att det finns utrymme och behov för vidare forskning om skiljetecken, och framförallt kommatering, inom översättningsvetenskapen.

När Rune Ingo uttalar sig om hur man kan ta sig an skiljetecken som översättare menar han att "[b]ruket av *skiljetecken* ovillkorligen [bör] överensstämma med gängse norm i målspråket" (2007:67). Han förespråkar alltså en målspråksnära översättningsstrategi när det kommer till översättningen av skiljetecken. Värt att nämna är dock att Ingo främst pratar om hur man ska förhålla sig till skiljetecken när man översätter sakprosa och facklitteratur och att han även nämner att pauskommateringen, den typ av kommatering som kanske är både vanligare och mer accepterad i litteratur, ger skribenten mer frihet i sin översättning (Ingo, 2007:67).

Tidigare översättningsvetenskapliga studier som undersöker och analyserar hur kommatecknet faktiskt översätts är få, men det finns ett par masteruppsatser som berör ämnet. Viktor Rauer (2012) ägnar ett avsnitt åt kommatering i sin uppsats om lexikala och syntaktiska svårigheter vid skönlitterär översättning. Han kommer bland annat fram till att författaren av den engelska källtext som han i sin uppsats har översatt på flera ställen bryter mot en kommateringsprincip som gäller både på i källspråkets- och målspråkets normsystem (2012: 14-15). Källtextsförfattaren har nämligen på flera ställen satt ut komma mellan satser med gemensam satsdel där satsdelen är utsagd i en sats och underförstådd i en annan, något varken rekommenderat av det svenska normsystemet eller det engelska normsystemet. Enligt Rauer (2012:15) är detta normbrott ett medvetet val och ett stilgrepp. I sina överväganden inför översättningen kommer han därför fram till att han i sin översättning väljer att behålla kommateringen så nära källtextens kommatering som möjligt och motiverar valet med att "man som översättare ansvarar att förmedla texten så som författaren menat, speciellt om det är högprestigelitteratur[...]" (Rauer, 2012:16).

Katja Jansson (2014) berör även hon kommatering när hon undersöker hur källtextens rytmiskapande interpunktion överförs från spanska till svenska i översättningen av spansk poetisk prosa. Hon undersöker detta genom att själv översätta urval ur den spanska romanen

El padre de Blancanieves (Gopegui, 2007) till svenska. I översättningskommentaren inför sin översättning kommer Jansson (2014:28) fram till att hon enligt en imitativ och källtextnära översättningsstrategi har försökt att behålla interpunktionen så långt som möjligt även när den går emot det svenska normsystemet. Enligt Jansson (2014) verkar det som om ”interpunktion, ur ett stilperspektiv, generellt inte har tagits hänsyn till i alls samma utsträckning som andra språkliga aspekter” (29) men hon påstår även att man kan “[...] ana tendenser till att bevarandet av interpunktion i översättningar (i kontrast till det tidigare normaliserandet) blir allt vanligare på grund av att man ser den som lika viktig stilistiskt sett som andra stilgrepp (22). Hon motiverar detta påstående genom att lyfta fram Anders Bodegård nyöversättning av Flauberts *Madame Bovary* (2012), där han valde att behålla vartenda semikolon trots att de förekommer i en utsträckning som alls inte är vanlig för svenskan eftersom det enligt honom har en viktig roll för andningen, rytmen och logiken (Jansson, 2014:22).

I en artikel publicerad i *The Translator* redovisar Rachel May (1997) en utförlig och intressant analys av hur skiljetecken, bland annat kommatecknet, översätts i engelska texter av Faulkner och Woolf till ryska och franska. Hon fokuserar på i vilka situationer det verkar som om översättare tar sig friheten att ändra interpunktionen och vilken effekt det har. May (1997) kommer bland annat fram till att medan översättare “[...]are careful to reproduce the larger rhythms signified by period marks, they take more liberties within sentence” (7). Hon kommer också fram till att:

[...] the changes that translators impose on punctuation have a regular, even predictable quality that suggests an overall 'editorial' rather than interpretive or creative approach to this aspect of language. They seem to share a desire to totalize, to reduce language not just to manageable segments [...] but to something complete and static rather than fluid and open-ended. (May, 1997:10)

Vad May menar är att medan författare använder skiljetecken och konjunktioner på ett kreativt sätt för att påverka hur texten upplevs av läsaren verkar det som om översättare ser dessa element i en text som en möjlighet att göra texten lättläst och tydlig. Översättare antar enligt May (1997:1) rollen som redaktör snarare än författare eller läsare och riskera därigenom att förlora den rytm och effekt som författaren har uppnått bland annat genom originaltextens interpunktion.

Även om alla ovan nämnda studier diskuterar översättningen av skiljetecken med olika käll- och målspråk i fokus och med olika syften, verkar de alla vara överens om att kommatering

och skiljetecken verkar vara ett ganska förbiset område inom översättningsvetenskapen. Rachel May (1997) verkar även påstå att skiljetecken och dess effekter är en förbisedd aspekt av språket i sin helhet då hon skriver att ”punctuation seems to be [...] an almost 'invisible' aspect of language. For example, it does not even merit an entry in the ten-volume *Encyclopedia of Language and Linguistics*” (17).

4. Material och metod

I detta avsnitt följer en kortfattad presentation av den källtext och måltext som analyserats i undersökningen. Vidare presenteras, exemplifieras och problematiseras undersökningens metod.

4.1. Material

Materialet som jämförs i analysen är Ernest Hemingways roman *The Old Man and the Sea* och Christians Ekvalls svenska nyöversättning av verket: *Den Gamle och Havet*.

The Old Man and the Sea är en kort roman som handlar om Santiago, en gammal fiskare som efter 84 dagar utan fångst ger sig ut på sitt livs fisketur där han kämpar för att få upp en stor svärdfisk i sin lilla båt i tre dagar och tre nätter. Romanen gavs ut år 1952 på förlaget Charles Scribner's Sons och var det sista kompletta verket som publicerades under Hemingways livstid. *The Old Man and the Sea* vann Pulitzerpriset år 1953 och bidrog till att Ernest Hemingway tilldelades nobelpriset året därpå (*The Old Man and the Sea*, 2019).

Översättaren Märten Edlund stod för den första svenska översättningen av romanen år 1952 för Bonniers förlag. År 2011 startade förlaget Bakhåll en satsning på att ge ut Hemingways samlade verk i nyöversättning av Christian Ekvall. Christian Ekvall har varit verksam översättare sedan 2005 och år 2011 översatte han *The Old Man and the Sea*. Översättningen *Den Gamle och Havet* mottogs mycket positivt och Crister Enander skrev till exempel i Helsingborgs Dagblad år 2017:

Där översättningarna tidigare ibland mer lät som Dashiell Hammett än till exempel John Dos Passos – för att ta två utmärkta författare – återställer Ekvall romanernas egen rytm. Han förkortar inte meningar för att få det att hamra hårdare. Han letar inte efter det hårdkokta. Framför allt ligger Christian Ekvalls svenska språk närmare Hemingways engelska original. (Enander, 2017)

I undersökningen benämns *The Old Man and the Sea* som KT (källtext) och Ekvalls översättning *Den Gamle och Havet* som MT (måltext).

4.2. Urval och Metod

Genom en parallell läsning av KT och MT har alla de meningar där kommateringen i MT avviker från den i KT plockats ut. Totalt har 209 utdrag med avvikande kommatering identifierats. De 209 utdragen har delats in i sex olika kategorier för avvikande kommatering. Kategorierna bygger på Dawkins idé om att skiljetecken har en inneboende retorisk förmåga att höja och sänka separationsgrad i text och presenteras närmare i avsnitt 4.2.1. I de flesta fall utgörs textutdragen av en grafisk mening men i vissa fall, som i exempel 4, har en del av meningens utbyggda kontext inkluderats då den är relevant för utdragets helhet.

(4)	KT:	He twisted the blade and as the shark slid loose he said, 'Go on, galano. Slide down a mile deep. Go see your friend, or maybe it's your mother.' (85)
	MT:	Han vred om kniven och medan hajen gled loss sa han: "Fortsätt så, galano. Glid ner till havets botten. Återse din vän, eller om det är din mor." (129)

I ett par utdrag har en grafisk mening i KT har översatts till två grafiska meningar i MT eller två grafiska meningar i KT skrivits ihop till en grafisk mening i MT. I dessa fall inkluderas även de två grafiska meningar i den ena texten som representerar den ensamma grafiska meningens i den andra texten.

I ett försök att hitta mönster och identifiera när och på vilket sätt kommateringen i MT tenderar att avvika från kommateringen i KT har kommateringsavvikelserna sedan analyserats var och en för sig och inom sin kategori. Slutligen diskuteras och exemplifieras utdragen med utgångspunkt i Dawkins "hierarchy of functional punctuation marks" (1995) och mot bakgrund av svenska kommateringsprinciper och översättningsnormer för att närma sig frågan om vilken effekt kommateringsavvikelserna avvikelserna på MT.

En viktig aspekt gällande kategoriseringen av undersökningens material är vad som bedöms vara en måltexträna översättningsstrategi. När jag pratar om att ett utdrag är översatt med en så måltexträna strategi som möjligt betyder det inte nödvändigtvis att meningarna är direkt eller ordagrant översatta. Det jag utgår från är istället att meningens är uppbyggd innehållsmässigt lika även om ordföljd, verbböjning och aktiv/passiv form kan komma att varieras i syfte att göra texten idiomatisk på MS, så som i exempel 5.

- (5) KT: Could it have been hunger that made him desperate, or was he frightened by something in the night? (64)
- MT: Kan det ha varit hungern som gjorde honom desperat eller var det något i natten som skrämde honom? (96)

Exempel 5 är inte översatt ord för ord men den har i undersökningen ändå bedömts som en målspråksnära översättning då de ändringar som gjorts inte påverkar meningens betydelse och då kommatecknet skulle ha kunnat lämnas kvar. Jämför till exempel med Exempel 8 under kategorin *omformulering i MT* där kommatecknet har fallit bort på grund av att meningen har skrivits om i MT och där det hade varit grammatiskt olämpligt att behålla kommatecknet.

4.2.1. Kategorier för avvikande kommaterering

För att redogöra för vilken typ av kommateringsavvikelse som räknas till varje kategori presenteras, förklaras och exemplifieras här undersökningens kategorier för avvikande kommaterering. Undersökningens utdrag har delats in i sex olika kategorier: sänkning av separationsgrad genom utelämnning av kommatecken, höjning av separationsgrad genom tillägg av komma, omformulering i MT, kombination av två eller fler kommateringsavvikelser, höjning av separationsgrad genom byte av skiljetecken och sänkning av separationsgrad genom byte av skiljetecken.

Sänkning av separationsgrad genom utelämnning av kommatecken: Till denna kategori räknas de utdrag där en mening i KT är översatt via en så måltexträna översättningsstrategi som möjligt men där en sänkning av separationsgrad har skett då ett eller flera kommatecken i KT har utelämnats i MT. I exempel 6 har till exempel ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,) i KT utelämnats i MT vilket resulterar i noll (0) separationsgrad.

- (6) KT: The bird went higher in the air and circled again, his wings motionless. (23)
- MT: Fågeln flög högre upp i luften och kretsade igen utan att röra på vingarna. (34-35)

Höjning av separationsgrad genom tillägg av kommatecken: Till denna kategori räknas de utdrag där en mening i KT är översatt via en så måltexträna översättningsstrategi som möjligt

men där en höjning av separationsgrad har skett då ett eller flera kommatecken som inte finns i KT har lagts till i MT. I exempel 7 har till exempel ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,) lagts till där MT hade noll separationsgrad (0).

- (7) KT: ‘Wake up old man,’ the boy said and put his hand on one of the old man's knees. (11)
- MT: “Vakna, gamle man”, sa pojken och la sin hand på den gamles knä.” (17)

Omformulering i MT: Till denna kategori räknas de meningar där kommateringen i MT avviker från kommateringen i KT till följd av att en mening av grammatiska eller andra skäl har omformulerats i MT. I exempel 8 har kommateringen i en mening i KT fallit bort till följd av att översättaren valt att utelämna viss information och därmed förenkla och förkorta meningen.

- (8) KT: He lay forward cramping himself against the line with all of his body, putting all his weight onto his right hand, and he was asleep. (61)
- MT: Han la sig framåt och pressade sig mot linan så att hela kroppstyngden föll på högerhanden, och så somnade han. (92)

Kombination av två eller fler kommateringsavvikelser: Till denna kategori räknas de utdrag där två eller flera olika kommateringsavvikelser samverkar i samma utdrag. Exempel 9 visar både sänkning av separationsgrad genom utelämnning av kommatecken och höjning av separationsgrad genom byte av skiljetecken i samma utdrag. Ett utdrag som detta, där flera olika kommateringsavvikelser samverkar, räknas som en enskild och separat kommateringsavvikelse i undersökningen och har därför tilldelats en egen kategori.

- (9) KT: But they were sailing together lashed side by side and the old man thought, let him bring me in if it pleases him. (76)
- MT: Men nu seglade de tillsammans, bundna sida vid sida, och den gamle tänkte: Låt det vara han som för mig i land om han så önskar. (116)

Höjning av separationsgrad genom byte av skiljetecken: Till denna kategori räknas de utdrag där en mening i KT är översatt via en så måltexträna översättningsstrategi som möjligt men där ett skiljetecken i KT har bytts ut mot ett skiljetecken med högre separationsgrad i

MT. I exempel 10 har till exempel ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,) i KT bytts ut mot ett skiljetecken med medium separationsgrad (:) i MT.

(10)	KT:	But the old man thought, I have such a heart too and my feet and hands are like theirs. (25-26)
	MT:	Men den gamle tänkte: Jag har också ett sådant hjärta och mina händer och fötter är som deras. (39)

Sänkning av separationsgrad genom byte av skiljetecken: Till denna kategori räknas de utdrag där en mening i KT är översatt via en så måltexträna översättningsstrategi som möjligt men där ett skiljetecken i KT har bytts ut mot ett skiljetecken med lägre separationsgrad i MT. I exempel 11 har till exempel ett skiljetecken med maximal separationsgrad (.) i KT bytts ut mot ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,) i MT.

(11)	KT:	‘No. I will make it later on. Or I may eat the rice cold.’ (9)
	MT:	”Nej, jag gör det senare. Eller också äter jag riset kallt.” (13)

4.2.2. Avgränsning och problematisering av metod

Då detta främst är en kvalitativ undersökning redovisas inte en detaljerad analys av alla undersökningens utdrag och endast sparsamt med kvantitativa uppgifter om hur de olika kommateringsavvikelserna fördelar sig över utdragen. Analysen ämnar istället identifiera övergripande mönster och tendenser gällande när översättaren har valt att frånga kommateringen i MT.

En annan relevant fråga som inte diskuteras i undersökningen är i vilken mån kommateringsregler skiljer sig mellan det engelska och det svenska språkssystemet samt vilken påverkan detta har på kommateringsöverföringen. Även om de två språkssystemen inte förhåller sig helt lika till interpunktion så har jag utgått från att kommateringsreglerna i de två språken är så pass lika att en närmare redogörelse för språkssystemets skillnader inte krävs för att uppnå undersökningens syfte som främst berör retorisk effekt. Även om analysen visar att grammatiska faktorer i viss mån verkar påverka hur kommatering översätts berörs alltså denna aspekt endast på ytan och skulle kunna ges mycket mer utrymme i framtida forskning och i en undersökning med större omfattning.

Generaliseringen om språkens övergripande likheter när det kommer till kommateringsprinciper innebär också att det är möjligt att applicera Dawkins "hierarchy of functional punctuation marks" (1995) på en svensk översättning, trots att den utgår från det engelska språksystemet.

För att dra slutsatser om *varför* översättaren verkar ha valt att frångå kommateringen i sin översättning skulle man även behöva analysera de meningar i översättningen där kommateringen är direkt överförd och identisk med KT för att se om avvikelserna är konsekventa. Denna undersökning har inte utrymme för detta och diskussionen kring översättarens val måste därför tas med en nypa salt tills det att en mer utförlig analys kan göras.

Det finns även viss problematik gällande frågan om *vilken effekt* översättarens val har på texten. Även om Dawkins "hierarchy of functional punctuation marks" (1995) är en effektiv utgångspunkt för att mäta retorisk effekt av kommateringsavvikelserna i översättningen så måste man komma ihåg att modellen bygger på en subjektiv upplevelse och att det därför är omöjligt att med säkerhet säga att resultaten av analysen är absoluta. Enligt Dawkins idé och denna undersökning analysmodell bör ett skiljetecken med maximal separationsgrad (.) leda till att en läsare tar en längre paus än vid ett skiljetecken med noll (0) eller minimal (,) separationsgrad. Det är dock omöjligt att säga säkert hur en läsare läser. Detta är viktigt att ha i åtanke när man läser och diskuterar resultaten av denna modell.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras och diskuteras resultaten från undersökningens analys genom att varje kategori för avvikande kommateringsanalyseras, diskuteras och exemplifieras. Notera att en avvikelse i tabellen kan inkludera fler än ett skiljetecken. Ett utdrag i materialet räknas alltså som en avvikelse, oavsett hur många avvikelser som identifieras i utdraget.

5.1. Översiktligt resultat

I Tabell 2 redovisas en översikt över undersökningens kvantitativa resultat. Tabellen visar dels i hur många utdrag som kommateringen i MT skiljer från den i KT men också hur avvikelserna är fördelade mellan de olika kategorierna. Som tabellen visar är den vanligaste typen av kommateringsavvikelse att kommatecknet i KT har utelämnats i MT och därmed skapat en sänkning av separationsgrad. Den näst vanligaste kommateringsavvikelsen är att ett kommatecken som inte finns i KT har lagts till i MT vilket har skapat en höjning av separationsgrad. Sänkning eller höjning som uppnåtts genom att ett skiljetecken har bytts ut mot ett annat utgör totalt 21 förekomster med ungefär lika många höjningar som sänkningar. I 13 utdrag förekommer mer än en kommateringsavvikelse samtidigt och i 17 utdrag avviker kommateringen på grund av omformuleringar i MT.

Tabell 2. Översiktligt resultat. Typ av avvikelse och förekomster.

Typ av avvikelse:	Förekomster
Sänkning av separationsgrad genom utelämnning av kommatecken	111
Höjning av separationsgrad genom tillägg av kommatecken	47
Omformulering i MT	17
Kombination av två eller fler kommateringsavvikelser	13
Höjning av separationsgrad genom byte av skiljetecken	11
Sänkning av separationsgrad genom byte av skiljetecken	10
Totala avvikelser:	209

5.2. Sänkning av separationsgrad genom utelämning av kommatecken

Denna kategori innehåller absolut flest utdrag med totalt 111 förekomster. Sänkning av separationsgrad genom utelämning av kommatecken förekommer alltså i mer än hälften av alla undersökningens utdrag.

I de utdrag som innehåller någon slags uppräknings tenderar kommatecknet innan den sista konjunktionen i KT att falla bort i MT så som i exempel 12:

- (12) MT: The shack was made of the tough bud-shields of the royal palm which are called *guano* and in it there was a bed, a table, one chair, and a place on the dirt floor to cook with charcoal. (8)
- KT: Stugan var byggd av de hårda hölstren från den kungspalm som kallas *guano* och där inne fanns en säng, ett bord, en stol och en plats på jordgolvet där man kunde elda med träkol. (13)

Denna avvikelse kan antagligen förklaras utifrån Språkrådets rekommendationer om att ”[k]omma [endast] sätts ut när bindeord (och, eller, men etc.) saknas vid uppräknings och liknande” (2018:454). Kommateringsavvikelsen har i det här fallet inte direkt någon retorisk effekt på texten och här skulle man kunna anta att översättaren har valt att avvika från KT:s normsystem med hänsyn till målspråkets relativt väletablerade konventioner.

En avvikelse som däremot inte kan förklaras lika enkelt utifrån det svenska språkssystemets skrivregler är avvikelserna i de utdrag där separationsgraden i MT har sänkts genom att kommatecknet mellan två adjektiv utelämnas och ersätts med en konjunktion. Enligt Språkrådet (2018: 457) kan man antingen skriva ut kommatecken eller sätta ut konjunktionen *och* mellan två adjektiv för att betona att de båda adjektiven relaterar lika mycket till huvudordet. I exempel 13 är adjektiven *calm/lugn* och *strong/stark* separerade med ett kommatecken i KT medan skiljetecknet har utelämnats och ersatts av *och* i MT.

- (13) KT: But he was such a calm, strong fish and he seemed so fearless and so confident. (64)
- MT: Men han var ju så lugn och stark och verkade så orädd och säker av sig. (96)

Om man utgår från Språkrådets kommateringsprinciper betonar både KT och MT i exempel 13 adjektivens likvärdighet i relation till huvudordet, vilket likställer fiskens styrka med hans

andra egenskaper. Om man istället utgår från Dawkins "hierarchy of functional punctuation marks" (1995) som argumenterar för att tillägget av ett kommatecken bidrar till en höjning av separationsgrad i jämförelse med utelämnandet av skiljetecken, betyder det istället att läsaren bör lägga samma vikt vid de båda adjektiven i MT medan pausen som uppstår efter kommatecknet i KT betonar fiskens styrka snarare än fiskens lugn. Genom att utelämma ett kommatecken mellan adjektiv riskerar man alltså att även utelämma den separation som visar läsaren vilket adjektiv som bär mest vikt och som värderas högst i romanen.

I MT har kommatecknet i vissa fall utelämnats mellan huvudsats och bisats där KT har valt att separera satserna med kommatecken.). I sina kommateringsprinciper rekommenderar Språkrådet (2018) att man skriver ut kommatecken vid bisatser som inleds med *som*, ett relativt pronomen eller ett relativt adverb och förklarar att det ofta blir "tydligare med komma mellan huvudsats och bisats när det är bisatsen och inte huvudsatsen som inleder meningen" (447). I många fall är det dock upp till författaren att välja om kommatecken ska skrivas ut mellan huvudsats och bisats eller inte och genom att separera huvudsats och bisats med kommatecken markerar man att bisatsen har en relativt självständig ställning i meningen (Språkrådet, 2018: 445-446). I exempel 14 separeras den inledande bisatsen från huvudsatsen i KT medan meningen har noll (0) separationsgrad i MT.

(14)	KT:	Even if we were two and swamped her to load him and bailed her out, this skiff would never hold him. (73)
	MT:	Även om vi varit två och fyllt båten med vatten för att lasta på honom och sedan öst ut vattnet igen så skulle den aldrig kunna bära honom. (111)

I KT skapar kommatecknet mellan satserna en paus som ger emfas åt det som kommer efter kommatecknet, alltså huvudsatsen. KT visar genom kommateringen att bisatsen är relativt fristående. I KT skapar kommateringen en separation mellan satserna som gör att den hypotetiska situation där mannen hade hjälp med hanteringen av fisken inte framställs som lika viktigt som det faktum att båten inte kan bära den, oavsett vad. I MT är separationsgraden däremot noll (0) mellan de två satserna. Detta ger effekten av att det är lika viktigt att mannen faktiskt inte har någon som kan hjälpa honom att lasta fisken på båten som att båten inte kan bära den och att satserna är beroende av varandra. I exempel 15 är det istället den avslutande bisatsen som har separerats från resten av meningen i KT med hjälp av kommatering medan kommatecknet har utelämnats i MT vilket leder till noll (0) separation.

- (15) KT: I'll try it again, the old man promised, although his hands were mushy now and he could only see well in flashes. (71)
- MT: Jag ska försöka igen, lovade den gamle fastän händerna nu var mosiga och han bara kunde se bra i korta ögonblick. (107-108)

Effekten av den utelämnade kommateringen i exempel 15 är densamma som i exempel 14. Det läggs alltså mer vikt vid att den gamla mannens händer är mosiga och att han bara kan se bra i korta ögonblick i KT då bisatsen framställs som självständig och fränkopplad från huvudsatsen där han lovar att försöka igen. I MT verkar hans fysiska tillstånd däremot vara mer sammankopplat med hans löfte. Även om kommateringsavvikelsen i exempel 14 och 15 inte direkt förändrar det som utspelar sig i romanen har utelämningen av kommatecken en retorisk effekt som påverkar hur sambandet mellan de olika satserna uppfattas och hur mycket vikt som läggs på varje enskild sats i förhållande till resten av meningen.

I många av utdragen i denna kategori används kommatering i KT för att skapa inskott med information som inte är direkt nödvändig men som avslöjar för läsaren hur, var eller när någonting sker. Exempel 16 och 17 följer samma mönster i KT då de utgörs av tre respektive två huvudsatser som är sammanfogade med konjunktionen *and* och då den sista konjunktionen i meningen i båda exemplen följs av en adverbialfras som med hjälp av kommatering utgör ett inskott före den sista huvudsatsen. I exempel 16 svarar adverbialfrasen på frågan: Hur länge den gamle mannen lät linan ligga över ryggen?

- (16) KT: He kneeled against the bow and, for a moment, slipped the line over his back again. (68)
- MT: Han ställde sig på knä mot stäven och drog linan temporärt över ryggen igen. (102)

Kommateringen tvingar här läsaren att pausa före och efter informationen om hur länge den gamle mannen låter linan glida tillbaks över ryggen och genom kommatering och ordval betonar KT att det bara handlar om en kort stund. I MT har kommatecknen utelämnats och adverbialfrasen har istället flyttats längre bak i meningen. Den utelämnade separationen leder till att det inte läggs lika mycket vikt vid hur länge mannen har linan över ryggen och ordvalet *temporärt* öppnar för en ganska fri tolkning. Att den gamle mannen har linan över axeln bara för en kort stund framställs alltså som mindre viktigt i MT. I exempel 17 svarar

adverbialfrasen i KT's inskott istället på frågan: Var befann sig pojken när han satte på sig byxorna?

- (17) KT: The old man nodded and the boy took his trousers from the chair by the bed and, sitting on the bed, pulled them on. (16)
- MT: Den gamle nickade och pojken tog sina byxor från stolen intill sängen och drog på sig dem sittande på sängkanten. (25).

Kommateringen i exempel 17 höjer separationsgraden kring adverbialfrasen och betonar på så sätt det faktum att pojken sitter på just sängen och tar på sig byxorna. Denna information framstår som ganska viktig även i MT då den står sist i meningen, men pojkens position hade givits ännu mer enfass om översättaren istället hade valt att skriva: *Den gamle nickade och pojken tog sina byxor från stolen intill sängen och, sittande på sängkanten, drog han på sig dem*. Precis som i exempel 17 inleds många av adverbialfraserna i denna kategori av ett verb böjt i presens particip för att signalera parallell aktivitet, alltså att två saker sker samtidigt. I exempel 18 visar KT på detta sätt att den gamle mannen lade märke till vattnets fart samtidigt som han tvättade fisken i vattnet.

- (18) KT: Then he leaned over the side and washed the flying fish in the water, noting the speed of the water against his hand. (60)
- MT: Så lutade han sig över kanten och tvättade flygfisken i vattnet alltmedan han tog notis om hur fort vattnet rör sig mot handen. (90)

Även om kommatecknet är utelämnat i MT behålls intrycket av parallell aktivitet i översättningen genom användandet av ordet *alltmedan*. Den sänkta separationsgraden som sker i och med utelämnandet av kommatecken i MT ger dock intrycket av att tvättandet av fisken och insikten om hur fort vattnet rör sig är likvärdiga medan det i KT framstår som att vattnets, och därmed båtens, fart är det som är viktigast i meningen. Även i exempel 19 signalerar adverbialfrasen i inskottet parallell händelse i KT.

- (19) KT: He fitted the rope lashings of the oars onto the thole pins and, leaning forward against the thrust of the blades in the water, he began to row out of the harbour in the dark. (18)

MT: Han fäste årornas surringar i tullarna och så lutade han sig fram mot årbladens tryck i vattnet och började ro ut ur hamnen i mörkret. (27)

I KT skapar kommatering runt adverbialfrasen en paus som separerar den från resten av meningen och betonar hur mannen såg ut medan han rodde. I MT har den kommaterade adverbialfrasen ersatts med konstruktionen *och så* följt av preteritum vilket framställer det som om händelserna i meningen utspelar sig en efter en istället för att vara delar av en och samma händelse. Effekten av parallell händelse hade i exempel 19 bevarats bättre i MT genom en mer källtextnära översättning som exempelvis: *Han fäste årornas surringar i tullarna och, medan han lutade sig fram mot årbladens tryck i vattnet, började han ro ut ur hamnen.* I exempel 20 har aspekten av parallell händelse försvunnit helt i MT.

(20) KT: He rolled his trousers up to make a pillow, putting the newspaper inside them. (15)

MT: Han rullade ihop sina byxor till en huvudkudde och stoppade tidningen emellan. (23)

Kommatecknet innan adverbialfrasen i KT har utelämnats och ersatts med en konjunktion följt av en huvudsats med underförstått subjekt i MT, vilket framställer det som att den gamle mannen först rullar ihop sina byxor till en kudde och sen stoppar tidningen inuti dem. I KT däremot så informerar den kommaterade adverbialfrasen läsaren om att den gamle mannen rullade ihop sina byxor runt tidningen för att skapa en kudde. Genom separationssänkningen i MT beskrivs alltså två separata händelser medan rullandet och stoppandet i KT sker parallellt och på samma gång. Exempel 20 visar inte bara hur kommatering kan påverka om en händelse framställs som en parallell händelse eller en sekvens av händelser. Kommateringen har även en retorisk effekt som uppmärksammar läsaren på detaljer som är viktiga för helhetsupplevelsen av romanen. I exempel 20 skulle samma händelse kunnat beskrivas i KT genom att skriva ut prepositionen *by* och skapa en mening med noll (0) separationsgrad: *He rolled his trousers up to make a pillow by putting the newspaper inside them.* Genom att istället höja separationsgraden i meningen med hjälp av ett kommatecken lyfts den enkla och spartanska metoden som mannen använder för att göra kudden fram och upplevs som viktig. Det retoriska greppet att styra läsarens fokus går i det här fallet förlorat i MT.

Exempel 21 är ännu ett exempel på hur kommatering i KT har en tydlig stilistisk och retorisk effekt på tempot i texten:

- (21) KT: He no longer dreamed of storms, nor of women, nor of great occurrences, nor of great fish, nor fights, nor contests of strength, nor of his wife. (16)
- MT: Han drömde inte längre om stormar eller kvinnor eller stora händelser eller stora fiskar eller slagsmål eller styrketävlingar eller sin hustru. (24)

Genom att använda kommatering för att skapa separation mellan varje ämne som den gamle mannen inte längre drömmer om, framställs det i KT som om varje enskilt ämne bär stor symbolisk vikt och räknas upp av en anledning. Genom utelämnandet av kommatecken i MT förloras denna effekt och det finns en risk att läsaren upplever utdraget som en rad olika saker som man skulle kunna drömma om, istället för att ta pauser och reflektera över varje enskilt ämne och dess specifika betydelse för den gamle mannen.

5.3. Höjning av separationsgrad genom tillägg av kommatecken

Den näst största kategorin för kommateringsavvikelse utgörs av de utdrag där separationsgraden har höjts genom att ett kommatecken har lagts till i MT där det inte finns något kommatecken i KT. Med andra ord har översättaren i dessa utdrag valt att lägga till ett kommatecken och därmed skapa ett avstånd i MT där författaren av KT valt att inte ha någon separation.

I föregående kategori valde översättaren att ibland utelämna kommatecken mellan adjektiv. På samma sätt verkar han också ha en tendens att lägga till komman mellan adjektiv i MT där KT inte har använt kommatecken:

- (22) KT: He could feel the steady hard pull of the line and his left hand was cramped. (42-43)
- MT: Han kände det stadiga, hårda draget i linan och fick kramp i vänsterhanden. (64)
- (23) KT: His choice had been to stay in the deep dark water far out beyond all snares and traps and treacheries. (36)
- MT: Hans val hade varit att stanna i det djupa, mörka vattnet långt bortom alla snaror och fällor och svek. (55)

Precis som vid utelämnning av kommatecken mellan adjektiv skapar även tillägg av kommatecken mellan adjektiv en retorisk effekt som påverkar vilket adjektiv som får mest

emfas och därmed framställs som mest centralt. I exempel 22 framställs det i KT som lika viktigt att draget i linan är både stadigt och hårt medan hårdheten i draget är det som framförallt betonas i MT. I exempel 23 läggs lika mycket vikt vid att vattnet är djupt som att det är mörkt i KT medan pausen som skapas av kommatecknet i MT lägger speciellt mycket vikt vid vattnets mörka kvalitet.

I många fall har översättaren valt att använda sig av kommaterade upprepningar eller tillägg i MT. Detta inträffar speciellt i romanens dialog:

- (24) KT: 'Two,' the old man agreed. 'You didn't steal them?' (6)
MT: "Två", gav den gamle med sig. "Du har väl inte stulit dem, va?" (10)
- (25) KT: 'I am sorry I cannot hoist the sail and take you in with the small breeze that is rising. But I am with a friend.' (40)
MT: "Jag är ledsen att jag inte kan hissa seglet och föra dig i land med den lilla bris som är på väg. Jag har sällskap av en vän, förstår du." (61)

I exempel 24 har MT valt att bygga ut den gamle mannens replik med ett kommatecken följt av en påhågsfråga. Kommatecknet skapar en separation i repliken som inte finns i KT och pausen som skapas innan påhågsfrågan tar fokus från den faktiska frågan och det är istället det faktum att den gamle mannen upprepar frågan framställs som viktigt. Medan KT:s korta formulering utan kommatecken framställer frågan som ett påstående och som om mannen redan är säker på att pojken inte stulit någonting framstår det i MT som om han faktiskt undrar. Även i exempel 25 har den gamle mannens replik byggts ut med ett kommatecken följt av frasen *förstår du* som separeras från resten av meningen. Detta flyttar fokus från den faktiska repliken till mannens försök att vara artig. På en stilistisk nivå avviker båda dessa exempel från tempot och meningenslängden i KT och man skulle kunna argumentera för att kommateringsavvikelsena i exempel 24 och exempel 25 framställer den gamle mannen som pratigare i MT än i KT vilket frångår den hårdkokta och kortfattade framtoningen som den gamle mannen i KT har i resten av romanen.

I andra fall, även här ofta i samband med dialog, har översättaren valt att lägga till ett komma i MT där KT har valt att ha noll (0) separation:

- (26) KT: 'God let him jump,' the old man said. (39)

- MT: “Gud, måtte han hoppa”, sa den gamle. (59)
- (27) KT: ‘Good luck old man.’ (18)
- MT: “Lycka till, gamle man.” (27)
- (28) KT: ‘Have faith in the Yankees my son. Think of the great DiMaggio.’ (9)
- MT: “Lita på Yankees, pojken min. Tänk på den store DiMaggio.”

Denna kommateringsavvikelse är mycket konsekvent i hela översättningen och avviker rimligtvis från kommateringen i KT med hänsyn till etablerade målspråksnormer som säger att kommatecken bör skrivas ut vid fristående fraser och satser som till exempel tilltalsuttryck (Språkrådet, 2018: 451). Även om den retoriska effekten av detta inte är stor så läggs lite mer emfas på den som tilltalas i MT, medan hela repliken snarare framställs som en fras i KT och därmed upplevs som lite lättsammare.

I ett antal utdrag verkar det som om översättaren har valt att separera två huvudsatser genom att lägga till ett kommatecken före konjunktionen *och* som i exempel 29, 30 och 31:

- (29) KT: The blotches ran well down the side of his face and his hands had the deep-creased scars from handling heavy fish on the cords. (3)
- MT: Fläckarna spred sig en bra bit utmed sidorna av ansiktet, och händerna hade fått djupa ärr från arbetet med tunga fiskar på linorna. (6)
- (30) KT: There were two from each bait he had severed and the two from the bait the fish had taken and they were all connected. (37)
- MT: Två från varje bete han hade skurit av och två från det bete som fisken hade tagit, och alla var sammanbundna. (56)
- (31) KT: Drained of blood and awash he looked the colour of the silver backing of a mirror and his stripes still showed. (85)
- MT: Berövad på blod och översköld av vatten hade den fått samma silvriga färg som baksidan av en spegel, och ränderna syntes fortfarande. (129-130)

Enligt Språkrådet sätts kommatecken ut ”mellan huvudsatser som samordnas i samma mening, när bindeord (och, men, eller etc.) finns utsatt” (2018: 443-444) och översättarens avvikelse från kommateringen i KT skulle rimligtvis kunna förklaras utifrån denna princip.

Kommateringsavvikelsen i dessa utdrag påverkar inte meningen i romanen men har en effekt på tempot i texten och på var läsarens fokus läggs. I exempel 29, 30 och 31 skapar det tillagda kommatecknet i MT en separationshöjning och gör så att läsaren pausar innan den avslutade huvudsatsen vilket leder till att det är där läsarens fokus hamnar i meningen medan läsaren uppfattar mindre separation mellan huvudsatserna i KT och därmed upplever dem som mer likvärdiga. Att dela upp huvudsatser med kommatering där författaren valt att endast separera satserna med konjunktioner har även en stilistisk effekt på texten då det påverkar det tempo som man kan anta är ett genomtänkt stildrag i KT.

I vissa fall lägger översättaren till ett kommatecken för att markera bisatser där ingen separation finns utskrivna i KT. Utifrån de analyserade utdragen verkar det speciellt som om kommatecken tenderar att läggas till i MT när det handlar om orsaksbisatser.

(32)	KT:	Perhaps it was a sin to kill the fish. I suppose it was even though I did it to keep me alive and feed many people. (81)
	MT:	Kanske var det en synd att döda fisken. Jag antar att det var det, fastän jag gjorde det för att hålla mig levande och för att ge mat åt många människor. (123)
(33)	KT:	It was dark now as it becomes dark quickly after the sun sets in September. (56)
	MT:	Nu var det mörkt, för i september faller mörkret snabbt sedan solen har gått ner. (85)

Att MT separerar huvudsats och bisats med kommatecken i dessa exempel leder till att bisatsen upplevs som relativt fristående i meningen. Detta i sin tur leder till att orsaken i meningen separeras från huvudsatsen och betonas. Huvudsatsen och bisatsen, alltså det som händer och anledningen till varför det händer, har noll separationsgrad (0) i KT vilket leder till att sambandet mellan handling och orsak framställs som mer sammankopplade och beroende av varandra än i MT. Precis som när översättaren valt att utelämna kommatecken mellan huvudsats och bisats i föregående kategori påverkar kommateringsavvikelsen i denna kategori hur läsaren upplever sambandet mellan satserna och hur beroende de är av varandra.

5.4. Omformulering i MT

Den tredje största kategorin för kommateringsavvikelser utgörs av de utdrag där kommateringen avviker på grund av att utdrag ur KT helt eller delvis har skrivits om i MT. I ett par fall handlar det om meningar där den gamle mannens replik i KT har delats upp så som i exempel 34 och 35.

- (34) KT: ‘Now,’ he said, when his hand had dried, ‘I must eat the small tuna. [...]’ (42)
- MT: “Nu måste jag äta upp den lilla tonfisken”, sa han när handen hade torkat. [...]” (63)
- (35) KT: ‘Eighty-five is a lucky number,’ the old man said. ‘How would you like to see me bring one in that dressed out over a thousand pounds?’ (9)
- MT: “Åttiofem är ett lyckotal. Vad skulle du säga om jag drog in en som vägde över ett halvt ton?” (14)

I exempel 34 lägger KT extra mycket emfas på tidsaspekten då författaren, med hjälp av kommatering, har skapat en extra paus där läsaren tvingas stanna upp och föreställa sig den gamle mannen hand innan repliken fortsätter. I MT saknas denna paus och istället säger den gamle mannen hela sin replik innan läsaren pausar för att tänka på hans hand. Exempel 35 är ännu ett exempel på hur KT bryter av repliken och skapar en retorisk paus som, genom att repliken skrivits ihop, saknas i MT. I andra fall har kommatecknet fallit bort efter att översättaren har skrivit om en mening genom att förenkla den och utelämna information:

- (36) KT: The dolphin were cutting through the water below the flight of the fish and would be in the water, driving at speed, when the fish dropped. (23)
- MT: De skar genom vattnet under dem och skulle komma i hög fart mot dem när de kom ner igen. (35)

I exempel 36 beskriver KT händelsen mer detaljerat och kommateringen har en stilistisk effekt då den påverkar tempot i texten och gör att vissa detaljer lyfts fram mer än andra. I exempel 36 lyfts till exempel delfinens snabbhet fram när kommateringen tvingar läsaren att stanna upp och ta en paus i vad som annars är en lång och ganska komplicerad mening. Denna effekt faller bort i MT då kommateringen uteblir och meningen är väldigt förenklad.

I exempel 37 har subjektet, och därav läsarens fokus, flyttats i MT:

- (37) KT: But, he thought, I keep them with precision. (22)
 MT: Men jag, tänkte han, ser till att vara exakt. (33)

I KT skapar kommatering en paus efter *but*, vilket skapar en konstpaus där läsaren stannar upp för en sekund innan hen informeras om att mannen iallafall är exakt. I MT betonas istället att det är just den gamle mannen som ser till att vara exakt genom att inkludera subjektet innan den första pausen. Denna typ av avvikelser bidrar på detta sätt med en semantisk skillnad mellan texterna.

5.5. Kombination av två eller fler kommateringsavvikelser

Det finns också de meningar där flera olika avvikelser förekommer i samma utdrag och exempel 38 visar till exempel hur utelämnning och byte samverkar i samma mening.

- (38) KT: But, thank God, they are not as intelligent as we who kill them; although they are more noble and more able. (47)
 MT: Men tack och lov är de inte lika intelligenta som vi som dödar dem, trots att de är ädlare och mer kapabla. (71)

Här har en separationshöjning skett genom att frasen *thank God* har separerats från resten av meningen genom kommatering. Längre fram i meningen har en separationssänkning skett då ett skiljetecken med medium separationsgrad (;) har översatts med ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,). Den retoriska effekten av dessa två kommateringsavvikelser är att KT framställer det som om den gamle mannen verkligen är tacksam för att hajarna inte är lika intelligenta som människor och lyfter sedan fram att anledningen till detta är att de trots allt är ädlare och mer kapabla. MT berättar i stort sett samma sak som KT men genom utelämnandet av kommatecken samt separationssänkningen innan bisatsen tappar det faktum att hajarna är mer ädla och kapabla än vi människor lite styrka. Exempel 39 visar istället hur utelämnning och tillägg samverkar i en och samma mening:

- (39) KT: The line showed clearly on the top of his brown head and back where the brain joined the spinal cord and the old man drove the knife on the oar into the juncture, withdrew it, and drove it in again into the shark's yellow cat-like eyes. (84)

MT: Linjen syntes tydligt på toppen av det bruna huvudet och ryggen där hjärnan var förbunden med ryggraden och den gamle högg årans kniv i skärningspunkten, drog ut den och högg den på nytt, nu i hajens gula kattögon. (128)

I detta exempel bidrar kommateringsavvikelserna i MT framförallt till en förändring i textens tempo och vilken fas i händelseförloppet som lyfts fram. Kommateringen i KT separerar på ett effektivt sätt en speciell händelse, nämligen när den gamle mannen drar ut kniven ur hajens hjärna, från resten av händelseförloppet. I MT har kommateurket utelämnats direkt efter mannens uttagande av kniven och istället lagts till innan informationen om var han högg hajen igen. Detta leder till att tempot och pauseringen i texten flyttas vilket i sin tur leder till att det i MT framställs som om den är det nya hugget som är viktigast medan KT styr fokus mot sekunden som mannen drog ut kniven efter det första hugget. Man skulle kunna tolka det som om mannen vann över hajen vid det första knivhugget medan MT framställer det som om det var vid det andra knivhugget som hajen var besegrad.

5.6. Höjning av separationsgrad genom byte av skiljetecken

Höjning genom byte av skiljetecken innebär att ett skiljetecken i KT har översatts med ett skiljetecken med högre separationsvärde i MT och därmed skapat ett större avstånd mellan de två enheterna på varje sida av skiljetecknet. I de byten som är mest förekommande i undersökningen har kommateurket (,) översatts med kolon (:). Analysen visar tydligt att detta byte framförallt sker i meningar med direkt anföring så som i exempel 40 och 41.

- (40) KT: But the old man thought, I have such a heart too and my feet and hands are like theirs. (25-26)
- MT: Men den gamle tänkte: Jag har också ett sådant hjärta och mina händer och fötter är som deras. (39)
- (41) KT: He twisted the blade and as the shark slid loose he said, 'Go on, galano. Slide down a mile deep. Go see your friend, or maybe it's your mother.' (85)
- MT: Han vred om kniven och medan hajen gled loss sa han: "Fortsätt så, galano. Glid ner till havets botten. Återse din vän, eller om det är din mor." (129)

Denna avvikelse kan med största sannolikhet förklaras utifrån svenska skrivregler då man på svenska markerar direkt anföring med kolon medan man på engelska oftare markerar direkt anföring med komma (TNC, 2001:138). I detta fall har alltså översättaren valt att avvika från KT's kommatering med hänsyn till målspråkets normsystem, ett val som bland annat Ingo förespråkar i sin bestämda uppfattning att "[b]ruket av *skiljetecken* ovillkorligen [bör] överensstämma med gängse norm i målspråket" (2007:67). Effekten av detta val är relativt liten men gör så att läsaren upplever en lite längre paus i MT än hen gör i KT vilket i sin tur leder till att avståndet mellan anföringen och det den gamle mannen säger eller tänker kan uppfattas som lite större. Utifrån Dawkins "hierarchy of functional punctuation marks" (1995) skulle man kunna argumentera att denna separationshöjning leder till att mer emfas ges till vad mannen säger i MT än i KT. Vidare skulle man kunna uppleva det som att KT, genom att hålla ett mindre avstånd mellan anföringen och repliken, skapar en effekt av att handlingen och tanken/repliken sker mer simultant.

I ett enda utdrag har ett skiljetecken med minimal separation (,) bytts ut mot ett skiljetecken med medium (emfatisk) separationsgrad (–):

(42) KT: The tuna, the fishermen called all the fish of that species tuna and only distinguished among them by their proper names when they came to sell them or to trade them for baits, were down again. (28)

 MT: Tonfiskarna – för tonfisk var namnet man använde för alla fiskar av det släktet förutom när de skulle säljas eller bytas bort mot bete – hade försvunnit ner igen. (43)

Det är svårt att säga varför översättaren just i detta fall har valt att frångå KT men det ger en ganska stor retorisk effekt. I MT ges inskottet mer emfas och separeras mer från det som utgör resten av meningen. I detta fall blir effekten att inskottet känns som om det kommer utifrån, som om det är en kommentar av författaren eller berättaren mer än tilläggsinformation som existerar inuti romanen.

Analysen har identifierat två olika situationer i utdragen där ett skiljetecken av minimal separationsgrad har bytts ut mot skiljetecken med maximal separationsgrad. I exempel 43 sker en separationshöjning genom att ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,) ersatts med ett skiljetecken med maximal separationsgrad (.):

(43) KT: "Tiburon," the waiter said, "Eshark." He was meaning to explain what had happened. (99)

MT: "Tiburón", sa kyparen. "Haj." Han ville förklara vad som hade hänt. (150)

Separationshöjningen i MT skapar i exempel 43 en retorisk effekt som gör att läsaren pausar efter *kyparen* för att sedan lägga emfas på ordet haj. I KT hålls tempot uppe och det blir endast en minimal paus innan det förtydligande "*Eshark*". Detta påverkar tempot i läsoplevelsen och framställer det som att kyparen förtydligar i förbifarten, som om det vore naturligt och något han gör utan att tänka. I exempel 44 sker istället en separationshöjning genom att ett kommatecken har ersatts med ett frågetecken.

(44) KT: And what beat you, he thought. (93)

MT: Och vad var det som besegrade dig? tänkte han. (143)

I utdrag som det i exempel 44 har MT valt att markera frågan i texten med ett frågetecken istället med ett kommatecken som i KT. Här har bytet av skiljetecken en retorisk effekt som påverkar hur mycket meningen upplevs som en fråga. I KT framställs repliken *and what beat you* mer som ett påstående än som en faktisk fråga i och med att kommatecknet skapar minimal separation mellan frågan och resten av meningen. Läsaren stannar alltså inte upp efter frågan på samma sätt som hen gör i MT vilket skapar effekten av att det endast är en retorisk fråga och att svaret redan finns där. I MT gör den ökade separationsgraden att läsaren pausar efter frågetecknet vilket skulle kunna upplevas som en signal för läsaren att försöka svara på frågan eller iallafall reflektera över den.

5.7. Sänkning av separationsgrad genom byte av skiljetecken

Sänkning genom byte av skiljetecken innebär att ett skiljetecken i KT har översatts med ett skiljetecken med lägre separationsvärde i MT och därmed minskat avståndet mellan de två enheterna på varje sida av skiljetecknet. Två typer av separationssänkande byten av skiljetecken har identifierats i de analyserade utdragen. I exempel 45 och 45 har punkt bytts ut mot kommatecken:

(45) KT: 'No,' the old man said. 'But we have. Haven't we?' (4)

MT: "Nej", sa den gamle. "Men det har vi, inte sant?" (7)

(46) KT: 'No. I will eat at home. Do you want me to take the fire?' (8)

MT: “Nej, jag äter hemma. Ska jag göra upp eld åt dig?” (13)

I exempel 45 gör separationssänkningen i MT att läsaren tar en mindre paus innan den upprepade frågan i MT än i KT. I exempel 46 gör separationssänkningen i MT att läsaren tar en mindre paus efter mannens replik än vad läsaren gör i KT och därför får mindre tid att reflektera över svaret. Det läggs alltså mer fokus i KT än i MT på att mannen faktiskt säger nej till någonting.

I exempel 47 har ett skiljetecken med medium separationsgrad (;) bytts ut mot ett skiljetecken med minimal separationsgrad (,).

(47) KT: The position actually was only somewhat less intolerable; but he thought of it as almost comfortable. (34)

MT: Egentligen var ställningen bara något mindre outhärdlig, men han tänkte på den som nästan bekväm. (51)

I exempel 47 har översättaren valt att behålla konjunktionen och byta ut semikolonet mot ett kommatecken men enligt Språkrådets rekommendationer hade det varit fullt möjligt att överföra KT:s semikolon till MT:

Semikolon kan användas när man tycker att punkt är för starkt och komma för svagt avskiljande. Det är ofta en smaksak om man ska använda semikolon i stället för punkt eller komma [...]. Semikolon används mellan satser, vanligen huvudsatser, som har ett nära innehållsligt samband med varandra. (Språkrådet, 2018:461)

I exempel 47 hade det alltså varit möjligt att skapa den mer källspråksnära meningen:

Egentligen var ställningen bara något mindre outhärdlig; men han tänkte på den som nästan bekväm och därmed återskapa den något längre pausen som upplevs i KT. Rachel May (1997) påstår att översättare verkar se skiljetecken i en text som en möjlighet att göra texten lättläst och tydlig och att de i det stora hela “[...] are careful to reproduce the larger rhythms signified by period marks [while] they take more liberties within sentences” (1997:7). Utifrån detta perspektiv skulle man kunna förklara denna avvikelse med att översättaren i utdrag som exempel 47 har gjort ett medvetet val för att göra texten så lättläst som möjligt, på bekostnad av ett semikolon, och därmed bidra till en separationssänkning i meningen.

Vad som är speciellt intressant med i stort sett alla analyserade utdrag som visar denna typ av kommateringsavvikelse är att de också visar att författaren i KT konsekvent tenderar att skapa högre separationsgrad i meningar där två huvudsatser är sammanfogade med konjunktionen *but* än när huvudsatser är sammanfogade med andra konjunktioner. Detta skulle kunna peka på att det är ett medvetet stilistiskt val i KT som översättaren i så fall låter falla bort i MT när han istället väljer att separera huvudsatserna med ett kommatecken.

6. Avslutning

Med utgångspunkt i idén att skiljetecken har en inneboende förmåga att styra läsarens fokus genom att minska eller öka avståndet mellan meningar, satser eller ord har syftet med denna undersökning varit att identifiera mönster och tendenser i kommateringsöverföringen i Christian Ekvalls svenska översättning av Ernest Hemingways roman *The Old Man and the Sea*. I det analyserade materialet har totalt 209 utdrag identifierats där kommateringen i MT skiljer sig från kommateringen i KT. Den avvikande kommateringen har sedan analyserats och diskuteras utifrån följande forskningsfrågor:

1. När tenderar översättaren att frånga kommateringen i källtexten?
2. På vilket sätt avviker kommateringen i måltexten från den i källtexten?
3. Vilken effekt har dessa avvikelser på måltexten?

Att Språkrådet och andra svenska språkguider förhåller sig så fritt till kommatering gör det svårt att avgöra om översättaren har haft en medveten strategi när det kommer till kommateringsöverföringen eller om han helt enkelt har gått på känsla. Undersökningen visar däremot några tydliga mönster gällande när och på vilket sätt kommateringen i MT tenderar att avvika från KT. Bland annat visar undersökningens övergripande resultat att det finns sex typer av kommateringsavvikelser i de analyserade utdragen. Resultaten visar även en dominerande tendens att utelämna kommatecken i MT då utelämnningar utgör mer än hälften av avvikelserna i undersökningens material. Den näst största kategorin är tillägg av kommatecken, en kategori som utgör ungefär hälften så många utdrag som undersökningens största kategori. Utdragen i de resterande kategorierna är relativt jämt fördelade, även om de var för sig är förhållandevis små i jämförelse med de två största kategorierna.

I undersökningens största kategori visar resultaten att kommatecken tenderar att utelämnas mellan adjektiv, mellan huvudsats och bisats, runt adverbialfraser, innan den sista konjunktionen vid uppräknings och när KT signalerar parallell aktivitet genom att inleda en kommaterad adverbialfras med presens particip. I vissa utdrag har ett eller flera kommatecken även utelämnats i MT då KT har använt sig av kommatering som ett tydligt retoriskt verktyg.

I undersökningens näst största kategori visar resultaten att kommatecken tenderar att läggas mellan huvudsats och orsaksbisats, vid två huvudsatser som är sammanfogade med

konjunktionen *och*, vid tilltalsuttryck, för att bygga ut repliker med upprepning eller tillägg och även i vissa fall mellan adjektiv.

I majoriteten av utdragen i de två kategorier där ett skiljetecken har bytts ut mot ett skiljetecken med högre eller lägre separationsgrad syns ett par tydliga mönster. MT har till exempel konsekvent skapat en höjning av separationsgrad i utdrag där kommatecknet har bytts ut mot ett kolon i meningar med direkt anföring. I andra fall har MT skapat en sänkning av separationsgrad genom att byta ut semikolon mot kommatecken i utdrag där två huvudsatser är sammanfogade med konjunktionen *but/men*. Vidare tenderar punkt att ersättas med kommatecken i vissa utdrag som innehåller dialog.

Att kommateringen ändras eller faller bort till följd av omformulering i MT verkar ofta bero på att en replik som i KT är uppdelad i två delar skrivs ihop i MT, att subjektet i en mening har flyttats eller att en mening i KT har förenklats och skrivits om i MT. I dessa utdrag är det svårt att diskutera den retoriska effekten av just kommateringsavvikelser eftersom omformuleringen i många fall har lett till större eller mindre betydelskillnader i översättningen som gör det svårt att jämföra skillnaderna i utdragens kommatering. Det är också svårt att dra slutsatser om de utdrag där två eller flera kommateringsavvikelser förekommer i en och samma mening då antalet förekomster i kategorin gör det svårt att se några tydliga mönster. Vad analysen av utdragen med fler än en kommateringsavvikelse visar är dock att utelämning verkar vara en av avvikelserna i de flesta utdrag i, vilket stödjer slutsatsen att utelämning verkar vara den vanligaste kommateringsavvikelsen.

När man analyserar kommateringsavvikelsernas påverkan på textens retoriska effekt kan man se ett mönster i att de avvikelser som har minst retorisk effekt på MT i många fall även är de avvikelser som kan förklaras av svenska kommateringsprinciper. Att kommatecken bör utelämnats innan den sista konjunktionen vid uppräknings, att kommatecken bör läggas till vid tilltalsuttryck och att direkt anföring bör markeras av ett kolon istället för ett kommatecken är relativt väletablerade principer i det svenska skrivsystemet och man kan därför anta att översättaren i dessa fall, medvetet eller omedvetet, har avvikit från källtextens normsystem med hänsyn till det svenska normsystemet.

På samma sätt har de avvikelser som är svårare att förklara utifrån svenska kommateringsprinciper och där val av skiljetecken är mer eller mindre upp till skribenten

generellt större retorisk effekt på texten. En av de tydligaste och mest effektfulla avvikelserna i undersökningen syns i de utdrag där MT utelämnar kommatecken runt de adverbialfraser som i KT separeras från resten av texten för att betona hur, var eller när någonting sker. I många av dessa fall hade en mer källtextnära översättning varit möjlig, men översättaren har ändå valt att utelämna kommateringen och flytta adverbialfrasen längre bak i meningen. Detta val leder till att det som betonas genom kommatering i KT framstår som mindre viktigt i MT. En annan tydlig retorisk effekt som förloras i MT kan ses i de utdrag där KT tydligt använder kommatering som ett stilgrepp för att skapa pauser och rytm men där kommatecken har utelämnats i MT, trots att det hade varit helt möjligt att behålla KT's kommatering. KT skapar i dessa utdrag pauser där läsaren ges ett ögonblick för reflektion, en retorisk effekt som på grund av utebliven kommatering förloras i MT.

En intressant slutsats som kan dras utifrån analysen är att både sänkning och höjning förekommer för att ändra separationsgrad mellan satser. Detta skulle kunna peka på att översättaren inte verkar följa någon medveten eller uttänkt strategi när det kommer till hur kommatering bör användas i dessa fall. Oavsett om översättaren väljer att sänka eller höja separationsgraden mellan huvud- och bisatser eller mellan två sammanfogade huvudsatser har dock valet en retorisk effekt. Undersökningen visar nämligen att utelämnning eller tillägg av kommatecken mellan satser påverkar hur sambandet mellan de olika satserna uppfattas och hur mycket vikt som läggs på varje enskild sats i förhållande till resten av meningen. På liknande sätt identifierar undersökningen både sänkning och höjning mellan adjektiv, vilket även det pekar på att kommateringsavvikelsen inte motiveras utav det svenska normsystemet utan av översättarens egen tolkning. Valet har även här en retorisk effekt på texten och analysen visar att sänkning eller höjning av separationsgraden mellan adjektiv kan leda till att läsaren kan missuppfatta vilket adjektiv som bär mest vikt och som värderas högst i meningen.

Sammanfattningsvis har denna undersökning identifierat 209 utdrag där kommateringen i Christian Ekvalls översättning av Hemingway *The Old Man and the Sea* avviker från originaltexten. Resultaten visar att kommateringsavvikelser som höjer och sänker separationsgrad framförallt sker mellan ord, fraser och satser inuti grafiska meningar och att den vanligaste avvikelserna är utelämnning av kommatecken. Vidare visar undersökningen att vissa kommateringsavvikelser sannolikt kan förklaras utifrån svenska kommateringsprinciper

medan andra avvikelser inte verkar vara motiverade av det svenska normsystemet utan av översättarens tolkning. Den huvudsakliga retoriska effekten i de utdrag där översättaren har sänkt separationsgraden genom att utelämna kommatecken är att pauserna i texten försvinner vilket leder till att det som i KT står efter kommatecknet tappar emfas och framstår som mindre viktigt i MT. Vidare visar undersökningen att tillägg av kommatecken i MT i många fall leder till att en av de två enheterna framstår som viktigare än den andra enheten i MT medan de båda framstår som likvärdiga i KT. Valet av skiljetecken påverkar alltså separationsgraden mellan enheter i texten och styr därmed var läsaren pausar, vad som framställs som viktigt samt hur de olika enheterna förhåller sig till varandra och till meningen som helhet.

Det finns knappt en text i det svenska eller det globala litterära systemet som inte använder sig av kommatecken och jag hoppas med denna undersökning visa att det finns ett värde i att fortsätta forska i hur kommatering översätts då kommatering har en stor effekt på texten och då avvikelser i kommatering kan motarbeta det som Dawkins menar är det huvudsakliga målet för en bra skribent, och som jag menar är det huvudsakliga målet för en bra översättare: “[...] to get sentences to say what one means with the kind of emphasis one intends” (Dawkins, 1995:537).

Referenslista

Primärkällor:

- Hemingway, E. (2004). *The old man and the sea*. London: Arrow Books.
- Hemingway, E. (2013). *Den gamle och havet* [Elektronisk resurs]. (C. Ekvall, Övers) Hämtad från <<https://www.adlibris.com/se/e-bok/den-gamle-och-havet-9789177424116>>

Sekundärkällor:

- Award ceremony speech. (2019, 1 februari). Hämtad från: <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1954/summary/>>
- Chang, N. (2011). Polysystem theory and translation. I Y. Gambier & L. van Doorslaer (Red.), *Handbook of translation studies online* [Elektronisk resurs] (257-263). John Benjamins Publishing Company. Hämtad från: <<https://www-benjamins-com.ezproxy.ub.gu.se/online/hts>>
- Dawkins, J. (1995). Teaching punctuation as a rhetorical tool. *College Composition and Communication*, 46(4), 533-548.
- Enander, C. (2017, 6 maj). Hemingway – som ung, sökande och livsmärkt. *Helsingborgs Dagblad*. Hämtad från: <<https://www.hd.se/2017-05-06/hemingway---som-ung-sokande-och-livsmarkt>>.
- Even-Zohar, I. (2012). The position of translated literature within the literary polysystem. I L. Venuti (Red.), *The translation studies reader* [Elektronisk resurs] (3. uppl., 162-167). Taylor & Francis Group. Hämtad från: <<https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ub.gu.se>>
- Grebstein, S. (1973). *Hemingway's craft*. (Crosscurrents/Modern critiques). Carbondale ...
- Ingo, R. (2007). *Konsten att översätta: Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Jansson, K. (2014). *Att översätta spansk poetisk prosa: Utmaningen att överföra källtextens rytmkapande interpunktion och bildliga språk*. (Magisterruppsats, Lunds universitet, Lund). Hämtad från: <<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=4459396&fileOId=4459406>>
- Lindqvist, Y. (2005). *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- May, R. (1997). Sensible Elocution How Translations Works in & upon Punctuation. *The Translator*, 3(1), 1-20.
- The Old Man and the Sea (2019, 11 april). I Wikipedia. Hämtad från: <https://en.wikipedia.org/wiki/The_Old_Man_and_the_Sea>
- Rauer, V. (2012). *Lexikala och syntaktiska svårigheter vid skönlitterär översättning. Om The Buddha in the Attic av Julie Otsuka*. (Magisterruppsats, Lunds universitet, Lund). Hämtad från: <<http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/2608221>>
- Språkrådet., & Karlsson, O (red). (2018). *Svenska skrivregler* [Elektronisk resurs] (4. uppl.). Stockholm: Liber. hämtad från: <https://www.adlibris.com/se/e-bok/svenska-skrivregler-9789147109449>
- Terminologicentrum. (2001). *Skrivregler för svenska och engelska från TNC* (Publikationer utgivna av Terminologicentrum;100). Stockholm: Terminologicentrum TNC.
- Toury, G. (2012). The nature and role of norms in translation. I L. Venuti (Red.), *The*

translation studies reader [Elektronisk resurs] (3. uppl., 168-181). Taylor & Francis Group. Hämtad från: <<https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ub.gu.se>>

